

Bezinningswerkvorm etappe 22 Kloosterpad Groningen

Bezinningsvraag: Onze houding ten opzichte van de natuur kan heel verschillend zijn. Wat past het meest bij jou van de hieronder 6 beschreven verhoudingen of wat zou je willen dat het was.

1. De mens als absolute heerser. Sinds de 16^e eeuw, sinds de verlichting, wordt de mens over het algemeen gezien als de absolute heerser over de natuur. Bacon en Descartes worden gezien als grondlegger van deze visie. Bacon wilde de natuur op de pijnbank leggen om geheimen te ontfoetselen, Descartes zag de natuur als een systeem dat bepaald werd door natuurwetten en door de mens beheerst en gebruikt kon worden als men deze wetten kende. Natuur en mens werden gezien als twee totaal verschillende entiteiten, waarbij de één, de mens, heerschappij had over de ander, de natuur. De natuur is er volgens deze visie enkel en alleen voor de mens en het gebruik wordt niet beperkt door morele overwegingen.
2. De mens als verlicht heerser. Ook een verlicht heerser, heerst, zoals de naam al zegt, over de natuur. Wat verstaan we, in deze context, onder 'verlicht'? De verlichte heerser denkt, in tegenstelling tot de despoot, na over de consequenties van zijn handelen. Hij is zich bewust van de eindigheid van de hulpbronnen en de beperkte draagkracht van ecosystemen. Buiten dat heeft hij het idee dat de natuur door de mens verbeterd kan worden. Het dualisme van Descartes, waarbij de materie totaal los staat van de geest en de menselijke geest de materie volledig mag uitbuiten, wordt door de verlicht heerser enigszins verlaten. De natuur heeft als doel dat hij gehumaniseerd wordt, onderdeel wordt van de cultuur. De mens wordt gezien als bevrijdend meester van de natuur. Deze benadering is nog geheel instrumenteel, maar er wordt afgezien van de onverantwoordelijkheid van de despoot.
3. De mens als rentmeester. Een rentmeester is iemand die iets beheert of bestuurt namens of in opdracht van iemand of iets anders. Hij mag gebruik maken van de rente, maar moet het kapitaal onaangetast laten.

Er zijn twee varianten: een christelijke en een wereldlijke.

De christelijke variant is de bekendste: de mens is verantwoording schuldig aan God voor het beheer van zijn schepping. Het anthropocentrisme (mens in het centrum) wordt hier vervangen door theïsme. In tegenstelling tot de verlichte heerser heeft de rentmeester niet het idee dat hij iets aan de natuur kan bijdragen, iets kan verbeteren. De mens moet de 'heelheid' van de schepping bewaren, niet (alleen) ter wille van de mens maar van God.

De wereldlijke variant is puur anthropocentrisch. De mensheid als geheel (de huidige en toekomstige generaties) wordt gezien als eigenaar én rentmeester van de natuur, waarbij de huidige gebruiker verantwoording schuldig is aan de gehele mensheid.
4. De mens als partner van de natuur Thema: doelgerichtheid van de natuur Langzaam maar zeker verlaten we nu de anthropocentrisch gefundeerde visies op de relatie mens/natuur. In deze visie heeft de natuur namelijk een status naast de mens, niet onder de mens. Hier komt voor de eerste keer het begrip intrinsieke waarde aan de orde. De status van de natuur wordt namelijk niet bepaald door de instrumentele waarde voor de mens, maar door eigen zelfstandige waarde.

Een partner is iets of iemand met wie men samenleeft en/of samenwerkt om een gemeenschappelijk doel te bereiken. De beide partners zijn echter twee op zichzelf staande entiteiten met eigen doelstellingen.

De essentie van het partnerschapsmodel is gelijkwaardigheid en doelgerichtheid. Het begrip intrinsieke waarde zal ik in het tweede gedeelte van mijn betoog aan de orde laten komen. Ik zal nu

eerst ingaan op de doelgerichtheid.

Voor de mens ligt de doelgerichtheid voor de hand, er zijn allerlei doelen waarin de natuur een essentieel belang speelt: voeding, wonen etc. Maar heeft de natuur ook een doel waarin de mens kan meewerken? De teleologische natuuropvatting komt hier weer aan de orde. (Hierbij moet men zich realiseren dat doelgerichtheid niet noodzakelijkerwijs samengaat met doelbewustheid.)

In de ecologie wordt de 'natuur' vaak omschreven als een verschijnsel dat zichzelf ordent en rangschikt alsof er een doel is, terwijl niemand dit voorschrijft (definitie Pieter Schoevers) Binnen een mechanistisch-materialistisch wereldbeeld kunnen de doeleinden van de natuur niet verklaard worden, maar volgens de Engelse ecooloog Edward Goldsmith moet de wetenschap zich niet alleen richten op causale verklaringen, maar ook de doelgerichtheid van de natuur onderzoeken.

Wat zijn zoal de 'doelen' van de natuur? Het belangrijkste 'doel' is zich kunnen ontwikkelen in overeenstemming met eigen aanleg en mogelijkheden. Een voorbeeld hiervan is de ontwikkeling van diversiteit. Binnen een ecosysteem wordt in een voortgezette successie, een functie, die in het begin door één soort werd vervuld, uiteindelijk door meerdere soorten vervuld en dus beter gewaarborgd. Maar hoe kan de mens 'partner' zijn van een systeem met geheel eigen 'doelen'? Allereerst is het van belang dat deze doelen herkend en erkend worden op basis van gelijkwaardigheid met die van de mens. Het beleid van de mens heeft dan niet alleen mensgerichte, maar ook natuurgerichte doelstellingen. Het is niet zo dat de natuur zonder de mens altijd beter af zou zijn. In Nederland wordt dat wel 'natuurontwikkeling' genoemd. Helaas wordt de mens, nadat hij een nieuw 'natuurgebied' ontwikkeld heeft, bij de verdere ontwikkeling uitgesloten. Er is hier dus sprake van een duidelijke gescheidenheid van mens en natuur. Een voorbeeld is het 'natuurgebied' van de Oostvaardersplassen. De mens heeft een gebied gecreëerd, het volgestopt met dieren, er een hek omheengeplaatst en vervolgens afstand genomen. Ook als een groot deel van de dieren, door de onmogelijkheid van natuurlijke verplaatsing, van honger sterft, mag de mens niet ingrijpen. Volgens Cowell, maar ook volgens mij, is dit een veel te statische opvatting over de natuur.

5. De mens als participant van de natuur

De definitie van een participant is iemand die deel heeft aan een gebeuren dat hem omvat, dat hem te boven gaat, dat groter is dan hij, iets wat ook doorgaat als hij zou ontbreken, zij het misschien op een andere wijze, in ieder geval met andere medespelers. (Definitie van Zweers) In het partnermodel wordt de natuur gezien als een zelfstandige waarde náást de mens, in het participatiemodel is de mens onderdeel van de natuur, niet alleen fysiek, maar ook geestelijk. De mens verleent zin en betekenis aan zijn participatie met de natuur. De specifieke identiteit van de mens, zelfbewustzijn, rationaliteit en cultuurscheppend vermogen spelen een rol binnen deze participatie. Het participatiemodel heeft hierdoor een belangrijke spirituele dimensie, maar dan wel een immanente spiritualiteit, d.w.z. dat de tijd-ruimtelijke wereld niet overschreden hoeft te worden. Het heeft in deze context te maken met levensbeschouwing.

Zoals alle andere participanten binnen de natuur, streeft de mens doelen na. Menselijke normen en waarden, maar ook wetenschap en technologie hoeven niet strijdig te zijn met het participatiebegrip, maar kunnen wel beperkt worden door dit begrip.

6. De mens als mysticus .

Het laatste model dat Zweers aan de orde stelt is de Unio mystica. Hij ziet dit als een extreme vorm van het participatiemodel. In dit model speelt een transcendente spiritualiteit een rol. De eenheid met de natuur wordt hier gezien als een spirituele ervaring waarbij de identiteit van de mens wegvalt. Er wordt gesproken over 'God of de natuur', Tao, het Al-Ene etc.